

ARTIKELEN

Het werk van de familierechercheur: een bron van stress of een bron van persoonlijke groei?*

Marieke Saan, Lidewij Bollen & Maarten Kunst

Inleiding

‘Een luisterend oor, een troostende schouder. Ze moeten meevoelen met het verdriet, zonder zelf mee te huilen. De 106 familierechercheurs die zich met de MH17-ramp bezighouden, verrichten zwaar maar dankbaar werk. Dag in, dag uit; soms 16 uur per dag.’¹

Familierechercheurs hebben een bijzondere taak bij de politie. Zij begeleiden slachtoffers en/of nabestaanden van schokkende gebeurtenissen en houden hen op de hoogte van het onderzoek. Tegelijkertijd verzamelen zij informatie ten behoeve van het onderzoeksteam. Familierechercheurs vervullen dus als het ware de liaisonfunctie tussen de politie enerzijds en slachtoffers en/of nabestaanden anderzijds. Hierbij zijn zij het vaste aanspreekpunt voor beide partijen. Familierechercheurs zijn geen hulpverleners, maar kunnen wel informatie verstrekken en doorverwijzen naar professionele hulpverlening. Ook kunnen zij bijvoorbeeld de confrontatie tussen een nabestaande en een overleden slachtoffer in het mortuarium voorbereiden en een bezoek aan de plaats delict door nabestaanden begeleiden.

Een familierechercheur wordt over het algemeen ingezet bij een TGO-waardig delict (TGO: Team Grootschalige Opsporing). TGO-waardige delicten kunnen worden gedefinieerd als: ‘voltooide opzettelijke levensdelicten en zeer ernstige zedendelicten die veel maatschappelijke beroering wekken en die een groot afbreukrisico kennen’.² Familierechercheurs maken tijdens hun inzet geen deel uit van het onderzoeksteam, maar opereren daarbuiten, zodat zij een optimale

* Marieke Saan MSc is afgestudeerd als forensisch criminoloog aan de Universiteit Leiden. Ten tijde van dit onderzoek was zij werkzaam als junior onderzoeker bij Universiteit Leiden en is thans verbonden als promovendus aan de afdeling Methoden en Statistiek van de faculteit Sociale Wetenschappen aan de Universiteit van Utrecht. Lidewij Bollen MSc is afgestudeerd als forensisch criminoloog aan de Universiteit Leiden. Ten tijde van dit onderzoek was zij werkzaam als junior onderzoeker bij Universiteit Leiden. Op dit moment is zij werkzaam als Trainee Overheid bij Newpublic. Dr. mr. Maarten Kunst is universitair hoofddocent aan het instituut voor Strafrecht & Criminologie van de Universiteit Leiden.

- 1 T. van der Mee, ‘Familierechercheur moet werk in één keer goed doen’, *Algemeen Dagblad* 31 juli 2014, via www.ad.nl/ad/m/nl/31544/Rampvlucht-MH17/article/detail/3706571/2014/07/31/Familierechercheur-moet-werk-in-een-keer-goed-doen.dhtml.
- 2 Ministerie van Veiligheid en Justitie, *Programma versterking opsporing en vervolging*, 2005. Geraadpleegd op 1 april 2015, via www.fomat.nl/Rapport%20versterking%20opsporing%20en%20vervolging.pdf.

vertrouwensrelatie met slachtoffers en/of nabestaanden kunnen ontwikkelen. Deze vertrouwensrelatie kan enorm belastend zijn voor de familierechercheur, onder andere vanwege de confrontatie met heftige emoties van nabestaanden.³ Door het (dreigende) verlies van hun dierbare zijn nabestaanden vaak getraumatiseerd of staan zij onder grote spanning. Voorts kunnen slachtoffers en/of nabestaanden (te) hoge verwachtingen hebben met betrekking tot de hulpverlening en steun die familierechercheurs kunnen bieden. Ook dit kan door familierechercheurs als een bron van stress worden ervaren.⁴

Sinds 2010 worden familierechercheurs tevens ingezet om slachtoffers en/of nabestaanden van grootschalige calamiteiten bij te staan. Zo spelen zij een belangrijke rol in de begeleiding van nabestaanden van vlucht MH17, die op 17 juli 2014 in Oost-Oekraïne is neergestort. De taken en werkzaamheden van familierechercheurs bij een grootschalige calamiteit kunnen verschillen van die bij TGO-waardige delicten. Zo fungeren familierechercheurs bij MH17 als aanspreekpunt gedurende het identificatieproces en dienen ze zo veel mogelijk informatie te verzamelen over de slachtoffers, zoals signalement en gebitsstatus.⁵

Eerder onderzoek laat zien dat het werken met getraumatiseerde personen negatieve gevolgen met zich kan brengen. Professionals die tijdens hun werk vaak in contact komen met slachtoffers van schokkende gebeurtenissen of met de nabestaanden van deze slachtoffers lopen het risico zelf ook stressklachten te ontwikkelen. Iemand hoeft namelijk niet direct betrokken te zijn geweest bij een incident om daardoor stress te ervaren.⁶ Deze vorm van stress wordt in de literatuur aangeduid met de term secundaire traumatische stress en wordt gekenmerkt door concentratiemoeilijkheden, slapeloosheid en indringende terugkerende beelden die doen denken aan de verhalen van slachtoffers.⁷ Als gevolg van deze klachten kan verminderde productiviteit optreden.⁸ Ook kan door de blootstelling aan veeleisende situaties een burn-out ontstaan. Dit kan gevoelens van hulpeloosheid, angst en depressie met zich brengen.⁹ Tevens kan een professional door de aanhoudende confrontatie met negatieve emoties van anderen emotioneel uitgeblust raken. Dit wordt compassiemoeheid genoemd en leidt ertoe dat men niet

- 3 Politie Amsterdam-Amstelland, *Thema's en ontwikkelingen politie Amsterdam-Amstelland*, Amsterdam 2006.
- 4 N. Tehrani, 'Compassion fatigue: Experiences in occupational health, human resource, counseling and police', *Operational Medicine* 2010, 60, p. 133-138.
- 5 Nationale politie, *Q&A Vlucht MH17*, geraadpleegd op 1 april 2015, via www.politie.nl/themas/flight-mh17%5B2%5D/qa-vlucht-mh17.html.
- 6 B. Bride e.a., 'Development and validation of the secondary traumatic stress scale', *Research on Social Work Practice* 2004, 14, p. 27-35.
- 7 C. Figley, 'Compassion fatigue as a secondary traumatic stress disorder: An overview', in: C. Figley, *Compassion fatigue*, New York: Brunner/Mazel 1995, p. 1-20.
- 8 Figley 1995, p. 1-20; D. Fogg, *Vicarious traumatization, secondary traumatic stress, and burnout among child welfare workers* (master thesis), Forest Grove, OR: Pacific University 2007; Bride 2004, p. 27-35.
- 9 M. Salston & C. Figley, 'Secondary traumatic stress effects of working with survivors of criminal victimization', *Journal of Traumatic Stress* 2003, 16, p. 167-174.

Marieke Saan, Lidewij Bollen & Maarten Kunst

meer in staat is om een luisterend oor te bieden.¹⁰ Tegenover het risico om stressklachten te ontwikkelen door het werken met getraumatiseerde personen staat de mogelijkheid om positieve gevolgen te ervaren. Iemand kan bijvoorbeeld meer waardering voor het leven krijgen door het zien van verlies en leed bij anderen.¹¹ Zulke positieve gevolgen worden ook wel secundaire posttraumatische groei genoemd.

Tot op heden richt veel van het onderzoek naar mogelijke positieve en negatieve gevolgen van het werken met getraumatiseerde personen zich op politiefunctionarissen die werkzaam zijn in de uniformdienst en wordt er weinig aandacht besteed aan specifieke recherchefuncties.¹² Doordat de familierechercheur zijn taak moet uitvoeren naast zijn dagelijkse werkzaamheden, kunnen familierechercheurs van beide werkzaamheden gevolgen ondervinden. Dit doet vermoeden dat familierechercheurs wellicht een verhoogd risico lopen op het ervaren van werkgerelateerde stress. Empirische gegevens die dit vermoeden bevestigen, ontbreken echter. Daarnaast is evenmin iets bekend over de eventuele positieve gevolgen die het werken als familierechercheur met zich kan brengen. Inzicht in de mate waarin familierechercheurs werkgerelateerde stress en secundaire posttraumatische groei ervaren, is belangrijk om de functie van familierechercheur verder te kunnen professionaliseren en de dienstverlening aan slachtoffers en nabestaanden te verbeteren. Gelet hierop staat de volgende onderzoeksvraag in deze bijdrage centraal: In welke mate ervaren familierechercheurs positieve en negatieve gevolgen van hun werkzaamheden als familierechercheur en waardoor wordt dit veroorzaakt?

De familierechercheur

In 1993 wordt in Londen de zwarte tiener Stephen Lawrence vermoord. Een public inquiry naar het opsporingsonderzoek in deze zaak speelde een centrale rol in de ontwikkeling van de functie van familierechercheur in Engeland. Er was veel kritiek op het onprofessionele en gebrekkige contact tussen de nabestaanden en de politie in deze zaak. Om dit in de toekomst te voorkomen wordt sinds 1999 bij kapitale delicten en andere ernstige zaken een getrainde Family Liaison Officer (FLO) ingezet die slachtoffers en/of nabestaanden informeert over het verloop van het opsporingsonderzoek. FLO's dienen enerzijds slachtoffers en/of nabestaanden te informeren en te begeleiden en anderzijds relevante informatie voor het onderzoek te vergaren. FLO's worden ook ingezet bij regio-overschrijdende grootschalige calamiteiten, zoals bij de aanslagen op 11 september 2011.¹³ Met behulp van de vanuit Engeland beschikbare informatie werd de FLO naar Nederland gehaald, naar aanleiding van de moord op de 13-jarige Sybine Jansons

10 R. Adams, J. Boscarino & C. Figley, 'Compassion fatigue and psychological distress among social workers: A validation study', *American Journal of Orthopsychiatry* 2006, 76, p. 103-108.

11 K. Splevins e.a., 'Vicarious posttraumatic growth among interpreters', *Qualitative Health Research* 2010, p. 1705-1716.

12 A. Schaaper & M. Roos, *Menselijk leed op de PD*, Amsterdam 2012.

13 D. McGarry & K. Smith, *Police family liaison*, Oxford: Oxford University 2011.

door een vrijgekomen zedendelinquent. In deze zaak kwam naar voren dat nabestaanden het erg vervelend vonden dat er steeds andere politiefunctiearissen over de vloer kwamen.¹⁴ Ook was in de jaren daarvoor het besef ontstaan dat bij complexe onderzoeken naar zware misdrijven het risico bestond dat ongewild onderzoeksinformatie naar slachtoffers en/of nabestaanden werd doorgespeeld.¹⁵ Dit besef resulteerde in 2004 in een Nederlandse opleiding, gebaseerd op die van de FLO. Er werd een werkgroep samengesteld om de taak van familierechercheur in Nederland te ontwikkelen. Nadere invulling van de functie vond plaats na het evaluatieonderzoek naar de Schiedammer parkmoord, waarin kort aandacht werd besteed aan de rol van de familierechercheur.¹⁶ In dit evaluatierapport werd onder andere geadviseerd om toekomstige familierechercheurs te selecteren op basis van psychologische tests en hen een opleiding te laten volgen. Ter voorkoming van een te grote betrokkenheid en om de druk bij het onderzoeksteam te verlagen, werd tevens aanbevolen de familierechercheur buiten het onderzoeksteam te plaatsen.¹⁷

In de jaren die volgden zijn diverse aanbevelingen overgenomen en is de functie van de familierechercheur in Nederland verder geprofessionaliseerd. Zo moeten familierechercheurs altijd in koppels worden ingezet. Ook is het verplicht om de opleiding tot familierechercheur te volgen en af te ronden. Tijdens deze vierdaagse opleiding wordt aandacht besteed aan onder andere rouwverwerking, cultuurverschillen en juridische aspecten. Ook komen ketenpartners zoals Slachtofferhulp Nederland en het Openbaar Ministerie aan bod en wordt stilgestaan bij mogelijk conflicterende belangen van het onderzoeksteam.¹⁸ Enkele jaren geleden is bovendien gestart met het selecteren van toekomstige familierechercheurs aan de hand van een selectie- en intake-traject en ondersteuning in de vorm van een jaarlijks gesprek met een psycholoog (de mental check-up), hoewel beide elementen tot op heden niet landelijk verplicht zijn. Ten slotte is ook voor wat betreft de aansturing en ondersteuning door leidinggevenden het nodige veranderd. Zo zijn er speciale coördinatoren aangesteld die de inzet van de familierechercheurs regelen en fungeren als aanspreekpunt.

Erder onderzoek

Wereldwijd is er nog weinig onderzoek gedaan naar familierechercheurs. Tot op heden zijn drie onderzoeken bekend. Zo heeft Tehrani onderzoek gedaan naar de mate waarin (de Engelse) FLO's compassiemoeheid en persoonlijke groei ervaren en welke mechanismen een rol spelen bij het ervaren van groei.¹⁹ De scores van FLO's zijn vergeleken met drie andere beroepsgroepen: bedrijfsartsen, personeel-

14 E. van der Veen, 'Sybina was als een gezinslid', *Blauw* 2011, 15/16, p. 2729.

15 Politie Amsterdam-Amstelland 2006.

16 F. Posthumus, *Evaluatieonderzoek in de Schiedammer parkmoord*, Openbaar Ministerie/College van procureurs-generaal 2005.

17 Politie Amsterdam-Amstelland 2006.

18 www.politieacademie.nl/onderwijs/onderwijsaanbod/Pages/opleiding.aspx?code=4300185.

19 Tehrani 2010. .

adviseurs en hulpverleners. Uit de resultaten blijkt dat een aantal van de FLO's hoge niveaus van angst ervaart in vergelijking met de andere groepen. Ook geloven zij meer dan de andere beroepsgroepen dat er geen gerechtigheid in de wereld is. Tegelijkertijd laten de FLO's zien dat ze groei ervaren door het werk. Ze rapporteren hoge niveaus van gevoelens van voldoening en het gevoel dat ze goed werk doen. Verder suggereren de resultaten dat ondersteuning vanuit de organisatie kan bijdragen aan meer persoonlijke groei. Leidinggevendenden moeten ervoor zorgen dat FLO's de tijd krijgen om te reflecteren op hun werkzaamheden.

Eyre heeft onderzoek gedaan naar positieve en negatieve aspecten van het werk van de FLO.²⁰ Het helpen van mensen, weten dat je werk de moeite waard is, en een schakelrol vervullen tussen het onderzoeksteam en slachtoffers en/of hun nabestaanden beschouwden de deelnemende FLO's als positieve aspecten van hun werk. Het gelijktijdig ingezet worden voor verschillende zaken zagen velen als negatief aspect van hun werk. Ook de rol van leidinggevendenden is in het onderzoek aan bod gekomen. Voor familierechercheurs is het belangrijk dat leidinggevendenden weten wat hun taak precies inhoudt en deze niet bestempelen als een theekransje. Eyre heeft de deelnemers gevraagd welke adviezen zij zouden geven aan politiefunctionarissen die FLO willen worden. Een belangrijk advies dat gegeven werd, had betrekking op het stellen van grenzen: een familierechercheur moet naar de familie duidelijk zijn over zijn rol en moet grenzen stellen. Daarnaast werd het advies gegeven altijd zo eerlijk mogelijk te zijn naar slachtoffers en/of nabestaanden, ook als er droevig nieuws aan hen moet worden medegedeeld, en niet te aarzelen om collega's advies of hulp te vragen en om tijdig rust te nemen.

Ten slotte hebben Cherney en Chui onderzoek gedaan naar potentieel lastige situaties voor police liaison officers (PLO's) in Australië. De rol van een PLO is anders ingevuld dan die van de FLO. PLO's vervullen de liaisonfunctie tussen de politie en slachtoffers en/of nabestaanden van diverse etnische en culturele achtergronden. PLO's zijn geen beëdigde politiefunctionarissen en hebben geen wettelijke bevoegdheden. Cherney en Chui hebben in totaal dertig PLO's geïnterviewd. Uit het onderzoek komt naar voren dat de PLO's het werk uitdagend vinden, maar ook stressvol en veeleisend. Dit laatste werd onder andere veroorzaakt door het gevoel 24/7 beschikbaar te moeten zijn, ook in weekeinden en buiten diensttijden, en door conflicterende belangen tussen slachtoffers en/of nabestaanden en de politie.²¹

20 A. Eyre, 'Family liaison officer welfare', in: D. McGarry & K. Smith (red.), *Police family liaison*, Oxford: Oxford University 2011, p. 135-146.

21 A. Cherney & W.H. Chui, 'Police auxiliaries in Australia: police liaison officers and the dilemmas of being part of the police extended family', *Policing & Society* 2010, 20, p. 280-297

Het werk van de familierechercheur: een bron van stress of een bron van persoonlijke groei?

Tabel 1 Beschrijving response rate

Variabelen	N	%
Benaderde familierechercheurs	396	100
Gereageerd op deelname	328	83
Afspraken gepland	262	66
Deelnames	250	63
Meegenomen in analyses	239	60

Onderzoeksopzet

Procedure en respondenten

De data die gebruikt worden in dit artikel, zijn onderdeel van een grotere studie naar de taken, werkzaamheden en belastingen van de familierechercheur.²² Dit onderzoek is eind januari 2012 van start gegaan en uitgevoerd vanuit het Instituut voor Strafrecht & Criminologie van de Universiteit Leiden in opdracht van Politie & Wetenschap. De coördinatoren van de familierechercheurs uit alle 25 toenmalige regio's en het Korps Landelijke Politiediensten (KLPD) zijn gevraagd om namenlijsten en e-mailadressen van familierechercheurs aan te leveren ten behoeve van het onderzoek.²³ In totaal zijn er 396 familierechercheurs benaderd om deel te nemen aan het onderzoek. Deelnemers werden door de eerste en tweede auteur geïnterviewd op een locatie van hun keuze. Na afloop van het interview werd hun gevraagd een gestandaardiseerde vragenlijst over onder andere werkgerelateerde stress en secundaire posttraumatische groei in te vullen. Deelname was vrijwillig en alle respondenten hebben vooraf schriftelijk toestemming verleend voor deelname aan het onderzoek. De ethische en methodologische aspecten van het onderzoek zijn goedgekeurd door een speciaal daarvoor ingestelde commissie.

In tabel 1 wordt de response rate beschreven. Van de 396 benaderde familierechercheurs hebben er 328 gereageerd op het verzoek om deel te nemen aan het onderzoek. In de periode van februari 2012 tot juni 2013 zijn met 262 van hen afspraken gepland; 12 afspraken konden uiteindelijk niet doorgaan. Omdat 11 respondenten ten tijde van het onderzoek nog niet waren ingezet als familierechercheur, zijn deze buiten beschouwing gelaten in de analyses. De analyses zijn dus gebaseerd op 239 familierechercheurs.²⁴

22 Het totale onderzoek staat beschreven in het rapport van L.J.A. Bollen e.a., 'De mentale gesteldheid van de familierechercheur: Een onderzoek naar werkgerelateerde stress en secundaire posttraumatische groei binnen een bijzondere groep politieambtenaren', *Politie en wetenschap*, 80, Apeldoorn: Reed Business 2015. De opdrachtgever heeft toestemming gegeven voor deze publicatie (persoonlijke communicatie, 14 april 2015).

23 Omdat de werkwijzen van de familierechercheurs bij de rijksrecherche en Koninklijke Marechaussee verschillen, zijn deze buiten beschouwing gelaten.

Het interview

Het eerste deel van het onderzoek bestond zoals gezegd uit een interview. De interviews waren semigestructureerd van aard en duurden maximaal een uur. Voorafgaand werd aan de deelnemers om toestemming gevraagd om het interview te mogen opnemen. Eén respondent heeft de opname geweigerd. Tijdens het interview zijn verschillende, van tevoren vastgestelde thema's aan bod gekomen. Gevraagd is naar sociaal-demografische factoren, zoals leeftijd, het hebben van kinderen en het aantal dienstjaren bij de politie. Ook is gevraagd of de deelnemers hun werkzaamheden als belastend ervaren (en wat de redenen daarvan zijn) en of zij tijdens de werkzaamheden wel eens geconfronteerd zijn geweest met voor hen zelf emotioneel moeilijke situaties. Voorts is hun gevraagd hoe de uitvoering van de taak van familierechercheur volgens hen zou kunnen worden verbeterd. Hierbij is specifiek aandacht besteed aan de rol die ondersteuning door leidinggevers en de aanwezigheid van bepaalde basisvoorzieningen zou kunnen hebben. Hiertoe is onder meer gevraagd naar de aanwezigheid van een selectie- en intake-traject, een coördinator familierechercheurs, een mental check-up en een piketregeling. Wanneer een bepaalde basisvoorziening niet aanwezig was in de regio waar men werkzaam was, is gevraagd of invoering hiervan een verbetering of verslechtering zou zijn ten opzichte van de huidige situatie. Aan het einde van elk interview werd met behulp van een checklist nagegaan of alle relevante onderwerpen ter sprake waren gekomen.

De vragenlijst

In de vragenlijst is gekeken naar drie verschillende vormen van werkgerelateerde stress: secundaire traumatische stress, burn-out en compassiemoeheid. Voor het meten van secundaire traumatische stress is gebruikgemaakt van de secondary trauma-subschaal van de Compassion Fatigue Short Scale Revised (CFS-R).²⁵ Respondenten moeten hierbij middels een cijfer (1 = nooit tot en met 10 = erg vaak) aangeven in hoeverre een stelling op hen van toepassing is. Voorbeelden van voorgelegde stellingen zijn: 'Ik heb flashbacks met betrekking tot mijn zaken' en 'Ik ervaar binnengedrongen gedachten na het werken aan moeilijke zaken'. Burn-out is gemeten aan de hand van de subschaal job burn-out van de CFS-R. De stellingen die hierbij zijn voorgelegd aan respondenten, zijn onder andere: 'Ik voel me regelmatig zwak, moe of uitgeput door het werk' en 'Ik heb het gevoel dat ik faal in mijn werk'. Voor het meten van compassiemoeheid is gebruikgemaakt van de totaalscore van de CFS-R. In de vragenlijst is ook gekeken naar de mate van secundaire posttraumatische groei. Om dit te meten is gebruikgemaakt van de Nederlandse versie van de Posttraumatic Growth Inventory.²⁶ Dit instrument

24 29 familierechercheurs weigerden deelname. Met 37 familierechercheurs was het niet mogelijk om in de periode februari 2012-juni 2013 af te spreken. Twaalf afspraken zijn uiteindelijk niet doorgegaan vanwege andere verplichtingen, ziekte of omdat een interview op een ander moment niet mogelijk was.

25 Figley 1995.

26 T.A. Jaarsma e.a., 'Psychometric properties of the Dutch version of the posttraumatic growth inventory among cancer patients', *Psycho-Oncology* 2006, 15, p. 911-920.

meet aan de hand van vijf verschillende domeinen de mate van posttraumatische groei, namelijk: relaties tot anderen, nieuwe mogelijkheden, persoonlijke kracht, spirituele veranderingen en meer waardering voor het leven. De vragenlijst is aangepast om deze toepasbaar te maken op het werk van de familierechercheur. Respondenten is dan ook gevraagd om antwoord te geven op de 21 verschillende stellingen in relatie tot hun werkzaamheden als familierechercheur, bijvoorbeeld: 'Sinds ik werkzaam ben als familierechercheur, ben ik erachter gekomen dat ik sterker ben dan ik dacht'.

Dataverwerking

De verkregen data zijn strikt vertrouwelijk behandeld. In verband met de privacy van de deelnemers zijn de interviews op uitdrukkelijk verzoek van de politie niet letterlijk uitgewerkt en zijn de bandopnames na afloop van het onderzoek vernietigd. De eerste en tweede auteur hebben de interviews onafhankelijk van elkaar beluisterd en gecodeerd. De codering bestond uit twee fasen: steekwoorden en/of citaten werden eerst ingevoerd in een Excel-bestand en vervolgens gecodeerd. Over discrepanties in geïdentificeerde thema's werd overleg gevoerd. In de enkele gevallen dat dit noodzakelijk was, heeft dit altijd tot overeenstemming geleid. Door middel van frequenties, gemiddelden en standaarddeviaties is de mate van werkgerelateerde stress en secundaire posttraumatische groei onderzocht. Alle statistische analyses zijn uitgevoerd met gebruik van de software SPSS 22.0 MAC (SPSS Inc., Chicago, Illinois).

Resultaten

Karakteristieken onderzoeksgroep

Tabel 2 beschrijft de sociaal-demografische kenmerken van de respondenten. De meerderheid van de familierechercheurs is man, gemiddeld eind veertig, geboren in Nederland, is getrouwd of heeft een geregistreerd partnerschap en heeft kinderen. Van de respondenten hebben 24 hebben naast de politieschool (mbo) nog een andere, hogere opleiding afgerond. De meesten van hen verrichten in hun dagelijkse functie researchwerkzaamheden en zijn ongeveer 26 jaar in dienst bij de politie. Van de 239 respondenten zijn 15 inmiddels gestopt met hun werkzaamheden als familierechercheur.

Positieve en negatieve gevolgen ten gevolge van het werken als familierechercheur

Om de mogelijke gevolgen van de werkzaamheden te onderzoeken is allereerst gekeken naar de gemiddelde totaalscores op de vragenlijsten over werkgerelateerde stress en secundaire posttraumatische groei. Omdat er geen normscores bekend zijn met betrekking tot familierechercheurs, kunnen deze scores alleen worden geïnterpreteerd in relatie tot mogelijke scoreminima en -maxima. Tabel 3 laat de gemiddelden op de totaalscores van de vragenlijsten zien.

Uit tabel 3 blijkt dat familierechercheurs vrij laag scoren op alle vormen van werkgerelateerde stress, in verhouding tot de mogelijke minimale en maximale scores.

Marieke Saan, Lidewij Bollen & Maarten Kunst

Tabel 2 Beschrijving sociaal-demografische factoren (N = 239)

Variabelen	N	%
Geslacht		
Man	135	56
Vrouw	104	44
Geboorteland		
Nederland	226	95
Niet-Nederland	10	4
Onbekend	3	1
Onderwijs		
Mbo	215	90
Hbo	20	8
Universiteit	4	2
Burgerlijke staat		
Gehuwd/geregistreerd partnerschap	173	72
Samenwonend	29	12
Gescheiden	11	5
Weduwnaar	1	0,4
Overig	24	10
Onbekend	1	0,4
Kinderen		
Ja	203	85
Nee	36	15
	M (SD)	Range
Leeftijd	48 (7,90)	27-63
Gemiddeld aantal jaren in dienst politie	26 (9,48)	7-45

De score op secundaire traumatische stress is net iets hoger dan de laagst mogelijke score, namelijk 8,51, terwijl een score tussen de 5 en 50 mogelijk was. Ook de gemiddelde scores op de vragenlijsten over burn-out en compassiemoeheid zijn laag, respectievelijk 14,17 en 22,67, terwijl scores tussen de 8 en 80 en 13 en 130 mogelijk zijn. De gemiddelde score op secundaire posttraumatische groei lijkt eveneens relatief laag te zijn, namelijk 38,11, terwijl een score tussen de 0 en 105 mogelijk was. Wel is de spreiding van scores op dit instrument aanzienlijk groter dan die op de instrumenten waarmee werkgerelateerde stress is gemeten. Kortom, familierechercheurs scoren relatief laag op zowel werkgerelateerde stress als secundaire posttraumatische groei wanneer de scores geïnterpreteerd worden in verhouding tot de mogelijke scoreminima en -maxima.

Het werk van de familierechercheur: een bron van stress of een bron van persoonlijke groei?

Tabel 3 *Mate van werkgerelateerde stress en secundaire posttraumatische groei (N = 239)*

Variabelen	N	M (SD)	Range	Min-max
Secundaire traumatische stress	235	8,51 (5,04)	5-48	5-50
Burn-out	233	14,17 (6,43)	8-43	8-80
Compassiemoeheid	232	22,67 (10,60)	13-90	13-130
Secundaire posttraumatische groei	223	38,11 (24,27)	0-93	0-105

Tabel 4 *Mate van ervaren emotionele belasting (N = 239)*

Variabelen	N	%
Emotioneel belastend		
Ja	144	60
Nee	91	38
Onbekend	4	2
Emotioneel moeilijke situaties		
Ja	79	33
Nee	157	66
Onbekend	3	1

In tabel 4 staat de mate van de ervaren emotionele belasting en emotioneel moeilijke situaties weergegeven.

Uit deze tabel blijkt dat meer dan de helft (60%) van de familierechercheurs het werk als emotioneel belastend ervaart. Zo geeft een van de familierechercheurs aan: 'Je hebt ook gevoel als mens, je ziet veel verdriet en je bent vaak de eerste die geconfronteerd wordt met ellende en de verwerking wat je als mens doormaakt. Je staat heel dicht tegen de familie aan, je staat heel dicht bij de emotie. Je krijgt geestelijk heel veel op je donder.' Een andere familierechercheur zegt hierover: 'Zeker, het is emotioneel belastend maar ook praktisch. Door je inzet als familierechercheur ben je niet op je eigen werkplek en blijft je werk daar liggen. Bij einde inzet moet je bij terugkomst je achterstand dan gewoon inhalen. Emotioneel is het ook belastend omdat de reden van de meeste onderzoeken waarbij een familierechercheur wordt ingezet verdrietig is. Je komt met veel emoties in aanraking. En het feit dat je voortdurend het optreden van je collega's, wat vaak niet goed wordt beoordeeld, moet goed praten. Je komt tijdens je werk vaak tussen twee vuren.'

Bijna 40% ervaart het werk niet als emotioneel belastend. Zo geeft een van de familierechercheurs aan: 'Het is niet emotioneel belastend, je wordt er juist emotioneel sterker van.' Een andere familierechercheur zegt hierover: 'Het is niet emotioneel belastend. Het kan emotioneel belastend worden als je het verschil niet kent tussen medeleven en medelijden.' Indien familierechercheurs het werk als emotioneel belastend ervoeren, is gevraagd welke gevolgen dit had voor hun

Marieke Saan, Lidewij Bollen & Maarten Kunst

dagelijkse werkzaamheden. Eén familierechercheur zegt hierover: 'Ja, je moet eerst even tot rust komen of tot bezinning voordat je weer aan het eigen werk kan beginnen.' Een andere familierechercheur geeft aan: 'Na sommige bezoeken had ik soms geen behoefte om verder te werken, dit was na zware bezoeken.'

Ruim 30% van de ondervraagden heeft wel eens een emotioneel moeilijke situatie meegemaakt als familierechercheur. Een van de familierechercheurs geeft als voorbeeld: 'Ik heb het een keer meegemaakt. Tijdens een bezoek aan een familie kwam een dochttertje vrolijk binnenlopen met een tekening. Dat dat meisje zo vrolijk was, dat beeld klopte niet, dat heeft me geraakt.' De overgrote meerderheid (66%) gaf aan geen emotioneel moeilijke situaties te hebben meegemaakt. Sommige familierechercheurs benadrukten bovendien dat hun werk ontzettend dankbaar is en veel voldoening geeft. Zo geeft een van de familierechercheurs aan: 'Het is dankbaar. Je kunt wat voor die mensen betekenen, dat is mijn grote drijfveer.'

Suggesties om de uitvoering van de taak gemakkelijker te maken

Tijdens het interview is, zoals gezegd, ook gevraagd naar suggesties om de uitvoering van de taak gemakkelijker te maken. Specifiek is gekeken naar de ondersteuning door leidinggevenden en de aanwezigheid van een aantal basisvoorzieningen.

Ondersteuning

Om de ervaren ondersteuning in kaart te brengen is gekeken naar drie typen leidinggevenden met wie familierechercheurs te maken (kunnen) krijgen: de coördinator familierechercheurs, de TGO-leider/tactisch coördinator en de dagelijks leidinggevende(n). Uit tabel 5 blijkt dat bijna de helft van de familierechercheurs (46%) voldoende ondersteuning ervaart van de coördinator familierechercheurs. Eén familierechercheur zegt hierover: 'De enige die doorheeft dat het een zware taak is. Het is fijn dat er wordt gebeld na een zaak hoe het is.' Van de familierechercheurs ervaart 33% geen of onvoldoende ondersteuning. Een van de familierechercheur zegt hierover: 'Nee, de coördinator is niet ondersteunend, vraagt niet hoe de inzet is geweest en ik krijg ook geen terugkoppeling.' Negentig familierechercheurs geven aan geen of onvoldoende ondersteuning door de TGO-leider/tactisch coördinator te ervaren. Zo zegt een van de familierechercheurs: 'Ze weten nog niet hoe om te gaan met familierechercheurs. Ze zijn niet goed op de hoogte van wat een familierechercheur doet en kan doen. Ze vragen ook niet hoe het gaat, ze staan daar niet bij stil.' Bijna 30% geeft aan dat sommigen wel ondersteuning bieden en anderen niet. Een van de familierechercheurs zegt bijvoorbeeld: 'De ondersteuning verschilt heel veel, de ene heeft het beter in de vingers dan de ander.' Zesenvijftig familierechercheurs ervaren wel voldoende ondersteuning. Een van hen zegt: 'Ik heb hele goede ervaringen met de TGO-leiding. Er is veel wederzijds begrip en ze zijn goed op de hoogte van de taken van de familierechercheur.' Ondersteuning door de leidinggevende van de dagelijkse functie is, zoals

gezegd, gemeten aan de hand van de Job Content Questionnaire.²⁷ Hierop werd gemiddeld 11,3 gescoord, terwijl een score van 4 tot 16 mogelijk was.

Er zijn door een aantal familierechercheurs diverse suggesties gedaan om de ondersteuning door leidinggevendenden te verbeteren. Zo verwacht een aantal familierechercheurs meer ondersteuning van de coördinator familierechercheurs. Een van hen geeft aan: 'Het zou gewaardeerd worden als de coördinator even belt bij het begin van de inzet. Gewoon om te vragen hoe het met je gaat.' Sommige familierechercheurs zijn van mening dat de coördinator hier nu geen tijd voor heeft. Zo zegt één familierechercheur: 'De coördinator zou moeten worden vrijgemaakt, zodat diegene zich ook daadwerkelijk kan richten op het coördineren, het wordt er nu bijgedaan en zo is er geen tijd voor emotionele ondersteuning. Dit zou veel beter zijn als het wel zo was.' Ook verwachten familierechercheurs meer ondersteuning vanuit de dagelijkse werkplek. Familierechercheurs moeten de ruimte maar ook begrip krijgen om de werkzaamheden als familierechercheur uit te kunnen voeren. Zo is bijvoorbeeld gezegd: 'Je moet steun krijgen van je huidige leidinggevende om weg te gaan.' Een andere familierechercheur geeft aan: 'Ik mis ondersteuning vanuit mijn eigen werkplek. Ik mis een stukje interesse. Even mijn verhaal kwijt als ik daar behoefte aan heb.' Ook geeft een aantal familierechercheurs aan meer ondersteuning van de TGO-leider/tactisch coördinator te willen krijgen. Eén familierechercheur zegt hierover: 'De informatievoorziening moet beter. Het gebeurde keer op keer dat wij als familierechercheurs door het team vergeten werden en dat er uren gepraat moest worden met de familie om het contact weer goed te krijgen. De teamleiding moet veel meer worden ingeprint wat de taak van de familierechercheurs is. We bungelen nu onderaan in plaats van dat we onderdeel zijn van het team.' De meest gehoorde aanbeveling ging over een cursus voor leidinggeven aan familierechercheurs; 77 familierechercheurs geven aan dat het goed zou zijn als leidinggevendenden die cursus volgen om meer en beter inzicht te krijgen in de werkzaamheden en belastingen van de familierechercheur.

Basisvoorzieningen

Aan het begin van het onderzoek in 2012 bleek dat er tussen de toenmalige regio's grote verschillen waren in de aanwezigheid van basisvoorzieningen. Zo was een selectie- en intake-traject aanwezig in 11 van de 26 regio's. Een coördinator familierechercheur ontbrak nog in 5 van de 26 regio's. Een mental check-up en een piketregeling waren in respectievelijk 7 en 6 van de 26 regio's aanwezig. Ook bleek dat de invulling van de basisvoorzieningen in de regio's niet altijd hetzelfde was. Zo kon bijvoorbeeld in de ene regio een mental check-up bestaan uit een gesprek met een psycholoog, terwijl in een andere regio een vragenlijst moest worden ingevuld die vervolgens met de betrokken familierechercheur besproken werd. De familierechercheurs zijn gevraagd naar hun meningen over de basisvoorzieningen. Als de basisvoorziening niet aanwezig was, is gevraagd of invoering positief dan wel negatief zou zijn. In tabel 6 staan de meningen van de familierechercheurs over een selectie- en intake-traject, mental check-up en piketregeling weergegeven.

27 R. Karasek, *Job Content Questionnaire and user's guide*, Lowell: University of Massachusetts 1985.

Marieke Saan, Lidewij Bollen & Maarten Kunst

Tabel 5 *Meningen over ondersteuning (N = 239)*

	N	%
Ondersteuning coördinator		
Geen/onvoldoende ondersteuning	80	33
Voldoende ondersteuning	109	46
Overig	31	13
Onbekend	19	8
Ondersteuning TGO-leider/tactisch coördinator		
Geen/onvoldoende ondersteuning	90	38
Voldoende ondersteuning	56	23
Sommigen wel, anderen niet	66	28
Overig	19	8
Onbekend	8	3
	M (SD)	Range
Ondersteuning dagelijkse functie	11,28 (1,65)	4-16
Onbekend	13	

Tabel 6 laat zien dat 95 familierechercheurs positief tegenover het invoeren van een selectie- en intake-traject staan; 86% staat positief tegenover invoering van een mental check-up gesprek. In de regio's waar deze basisvoorzieningen aanwezig zijn, is respectievelijk 79% en 85% hier tevreden over. Over het aanwezig zijn dan wel invoeren van een piketregeling zijn de meningen meer verdeeld. Meer dan de helft van de familierechercheurs vindt het goed dat er een piketregeling aanwezig is. Waar dit niet aanwezig is, staat een kleine minderheid hier positief tegenover.

Discussie

Dit onderzoek heeft zich gericht op de mate waarin familierechercheurs positieve dan wel negatieve gevolgen ervaren ten gevolge van hun werkzaamheden als familierechercheur en de suggesties die zij hebben om de uitvoering van deze taak gemakkelijker te maken. Het is de eerste keer dat een dergelijk onderzoek onder deze bijzondere groep politiefunctiearissen in Nederland is uitgevoerd. Ter beantwoording van de onderzoeksvraag zijn bij 250 familierechercheurs interviews en vragenlijsten afgenomen. Elf van hen zijn niet in de analyses meegenomen omdat zij nog niet waren ingezet als familierechercheur.

Uit de resultaten van de vragenlijsten blijkt dat de familierechercheur weinig tot geen negatieve gevolgen ervaart ten gevolge van de werkzaamheden. De gemiddelde scores op de drie vragenlijsten over werkgerelateerde stress (secundaire traumatische stress, burn-out en compassiemoeheid) bevinden zich maar net iets boven de minimaal mogelijke scores op deze vragenlijsten. Familierechercheurs lijken wel enige mate van secundaire posttraumatische groei ten gevolge van hun

Het werk van de familierechercheur: een bron van stress of een bron van persoonlijke groei?

Tabel 6 *Meningen en aanbevelingen selectie- en intake-traject, mental check-up en piketregeling (N = 239)*

	Basisvoorziening aanwezig		Basisvoorziening niet aanwezig	
	N	%	N	%
Selectie- en intake-traject				
Positief	90	79	95	76
Negatief	5	4	8	6
Geen of onduidelijke mening	9	8	11	9
Onbekend	10	9	11	9
Mental check-up				
Positief	102	85	102	86
Negatief	7	6	5	4
Geen of onduidelijke mening	3	3	6	5
Overig	8	7	3	3
Onbekend	0	0	3	3
Piket				
Positief	72	65	62	48
Negatief	8	7	40	31
Geen of onduidelijke mening	16	14	18	14
Overig	10	9	5	4
Onbekend	5	5	3	2

werk te ervaren, zij het dat ook de score op dit construct vrij laag is. Uit het interview blijkt verder dat de meerderheid van de familierechercheurs nog niet geconfronteerd is geweest met voor henzelf emotioneel moeilijke situaties. Wel geeft de meerderheid aan dat het werk emotioneel belastend is en dat dit soms gevolgen kan hebben voor de dagelijkse werkzaamheden. Terwijl deze gevolgen voor sommige familierechercheurs emotioneel van aard zijn, ervaren andere ook praktische gevolgen: de dagelijkse werkzaamheden blijven liggen. Verder is een aantal keren tijdens het interview naar voren gekomen dat het werk zeker positieve gevolgen kan hebben. Sommige familierechercheurs ervaren voldoening door hun werkzaamheden en hebben het gevoel dat ze iets voor iemand kunnen betekenen. Dat familierechercheurs weinig stress rapporteren wekt de indruk dat zij goed bestand zijn tegen mogelijke negatieve gevolgen die het werken met getraumatiseerde personen met zich kan brengen en dat ze geen verhoogd risico lopen op het ervaren van werkgerelateerde stress. Dit is een belangrijke bevinding, omdat in de literatuur vaak gesuggereerd wordt dat veel medewerkers van de politie

kampen met psychische problematiek ten gevolge van hun werk.²⁸ Er kunnen verschillende verklaringen worden gegeven voor het feit dat familierechercheurs weinig stress ervaren. Zo kan er sprake zijn van een selectie-effect. Politiefunctionarissen die zichzelf niet geschikt achten voor de functie van familierechercheur zullen zich wellicht minder snel voor deze functie opgeven. Wanneer zij wel solliciteren, kan het zijn dat zij niet door het selectie- en intake-traject komen. Daarnaast zullen ongeschikte medewerkers waarschijnlijk niet door hun leidinggevende(n) voor de functie van familierechercheur worden gepolst.

Verder blijkt uit de resultaten dat de functie van familierechercheur nog in ontwikkeling is. Er zijn grote verschillen te zien in zowel de aanwezigheid als de invulling van de basisvoorzieningen. Op dit moment is er dan ook nog geen sprake van een landelijk uniforme werkwijze. Veel familierechercheurs die werkzaam zijn in regio's waar bepaalde basisvoorzieningen nog niet aanwezig zijn, staan positief tegenover invoering hiervan. Ze willen graag de mogelijkheid hebben van een mental check-up en zijn voorstander van een selectie- en intake-traject. Over een piketregeling zijn de meningen meer verdeeld. Verder wordt er van alle leidinggevendenden meer verwacht qua ondersteuning. Familierechercheurs willen graag meer begrip, waardering en erkenning voor het werk dat ze doen. Ze vinden het belangrijk dat leidinggevendenden weten wat de rol van familierechercheur precies inhoudt. Dit sluit aan bij het in de inleiding besproken onderzoek van Eyre.²⁹

Wanneer de resultaten worden geïnterpreteerd, moet er rekening worden gehouden met de beperkingen van deze studie. Allereerst kunnen, vanwege de cross-sectionele aard van de studie, de resultaten niet geïnterpreteerd worden in termen van oorzaak en gevolg. Ten tweede zijn de data gebaseerd op zelfrapportage. De vragenlijst bevatte persoonlijke en gevoelige vragen en het kan zijn dat niet iedereen altijd even eerlijk en accuraat heeft geantwoord. Om dit te beperken is getracht een vertrouwde omgeving te creëren door voorafgaand aan het interview uitleg te verstrekken en de gelegenheid te geven tot het stellen van vragen. Ten derde is het mogelijk dat de resultaten enigszins vertekend zijn door selectie.³⁰ Het is bijvoorbeeld mogelijk dat familierechercheurs die een hogere mate van stress ervaren niet gereageerd hebben op het verzoek om deel te nemen aan de studie. Ten vierde konden de scores op werkgerelateerde stress en secundaire posttraumatische groei alleen gezien worden in relatie tot de mogelijke scoreminima en -maxima. Er zijn namelijk geen normscores van familierechercheurs bekend en er is geen gebruik gemaakt van een controlegroep.

Toekomstig onderzoek zou zich uitgebreider kunnen richten op familierechercheurs die gestopt zijn met de functie. De beweegredenen om te stoppen kunnen een vollediger beeld geven van de functie. Verder zou het interessant zijn om de huidige onderzoeksgroep over een aantal jaren nogmaals te bevragen. Dit geeft

28 P. Kuijer e.a., 'Diagnose, incidentie en verzuimduur van gemelde beroepsziekten bij de politie', *Tijdschrift voor Bedrijfs- en Verzekeringsgeneeskunde* 2005, 13, p. 394-399.

29 Eyre 2011, p. 135-146.

30 S. Riele, 'Vertekening door non-respons. Hoe nauwkeurig zijn de uitkomsten van persoonsenquêtes?' *Sociaal-economische maandstatistiek* 2002, 19, p. 20-25.

inzicht in hoeverre de mate van werkgerelateerde stress en secundaire posttraumatische groei is veranderd en of de functie van familierechercheur bepaalde ontwikkelingen heeft doorgemaakt. Ten slotte strekt het tot aanbeveling om ook onderzoek te doen naar de tevredenheid van slachtoffers en/of nabestaanden over de dienstverlening door de familierechercheur. Voor hen is de functie ten slotte in het leven geroepen.

Familierechercheurs zijn inmiddels onmisbaar bij TGO-waardige delicten en grootschalige calamiteiten in het bijstaan van slachtoffers en/of nabestaanden. Uit de resultaten van dit onderzoek blijkt dat familierechercheurs goed bestand lijken te zijn tegen de negatieve gevolgen die hiermee gepaard kunnen gaan. Zij ondervinden zelfs positieve gevolgen door hun werkzaamheden. Dit is een positief geluid en gaat in tegen de negatieve berichtgeving van de afgelopen jaren over werkgerelateerde stress onder politiefunctionarissen. De functie van familierechercheur is nog wel in ontwikkeling. Met name op het gebied van ondersteuning van leidinggevend en de aanwezigheid en uniformiteit van basisvoorzieningen is nog winst te behalen.